

Streszczenie rozprawy doktorskiej ks. mgr lic. Piotra Dykowskiego pt. „Rola cnót w życiu duchowym i działalności publicznej w świetle pism moralno-ascetycznych św. Ambrożego z Mediolanu” napisanej na WT UMK w Toruniu pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Jerzego Pałuckiego.

Zadaniem formacji w chrześcijaństwie jest ukształtowanie takiego człowieka, który w swoich wyborach życiowych zdobędzie umiejętność rozróżniania dobra od zła, osiągnie zdolność dojrzałego i odpowiedzialnego działania, posiada umiejętność dialogu i współpracy oraz będzie się troszczył o dobro wspólne i podstawowe wartości. W osiągnięciu dojrzałości moralnej fundamentalną rolę pełni przede wszystkim formacja do życia w cnocie. Wszystkie sprawności moralne właściwie ukształtowane w człowieku, przyczyniają się więc do jego moralnej doskonałości. Wielokrotnie na temat wypowiedzieli się Ojcowie Kościoła, a wśród nich szczególnie św. Ambroży z Mediolanu.

Celem refleksji naukowej była próba odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób św. Ambroży w pismach moralno-ascetycznych przedstawił program doskonalenia moralnego człowieka, aby ten kierując się cnotami w życiu osobistym, przygotował się także do działalności publicznej. W wyniku przeprowadzonych analiz jego dzieł stwierdzono, że znajdujące się wypowiedzi dają całościowe spojrzenie na jego myśli, odnośnie do postawionego w tytule pracy zagadnienia. Zastosowana w pracy metoda analityczno-syntetyczna wypływa z charakteru tekstów i poruszanej w nich problematyki.

Dysertacja składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym z nich, mającym charakter wprowadzający, ukazano kształtowanie się pojęcia cnoty (*arete, virtus*) w kulturze antycznej (grecko-rzymskiej), jej wpływ na formowanie zasad postępowania, a także jej znaczenie w dążeniu do prawdy i osiągnięcia szczęścia. Skupiono się również na biblijnym ujęciu cnoty, zredagowanym w języku greckim, lecz pozostającym pod wpływem myśli hebrajskiej i szeroko pojętej kultury helleńskiej. Podkreślono również, że koncepcja aretologiczna św. Ambrożego ma swoje korzenie w obu tradycjach. Wskazano także na podwójne znaczenie cnoty w nauczaniu mediolańskiego pasterza, mającą z jednej strony charakter statyczny, traktując ją jako sprawność i dobro etyczne, dzięki któremu człowiek osiąga szczęście, z drugiej strony zauważono jej aspekt dynamiczny, umożliwiający zmianę jej koncepcji w zależności od warunków, czasów i miejsca w jakich się pojawiała.

W drugim rozdziale zostało omówione zagadnienie cnót doskonalących człowieka w jego wymiarze indywidualnym, do których zaliczono najpierw cnoty doskonalące intelekt. Mają one wpływ na proces myślenia, ułatwiają uczciwą refleksję i sprawiają, że człowiek łatwiej dochodzi do poznania prawdy, gdyż w formacji intelektualnej – według św. Ambrożego – chodzi o połączenie obiektywnej wiedzy z przygotowaniem moralnym. Wyeksponowano także cnoty doskonalące ducha, będące wynikiem współpracy naturalnych predyspozycji i Bożej łaski, które pozwalają chrześcijaninowi zachować odpowiednią dla niego hierarchię wobec Boga i drugiego człowieka. Przedstawiono również cnoty dotyczące cielesności, uczące człowieka postawy asertywnej wobec pokus, ponieważ rezygnując ze światowego stylu życia, ze względu na przesłanki duchowe, nie ulega on – zdaniem hierarchy – dwom największym duchowym zagrożeniom: erotyzmowi i konsumpcjonizmowi.

W trzecim rozdziale skoncentrowano się na wyeksponowaniu cnót, mających wpływ na życie wspólnoty, zarówno kościelnej, jak i państwowej. Nauczanie św. Ambrożego nie ograniczało się jedynie do teoretycznych rozważań, ale przede wszystkim do ekshortacji o charakterze praktycznym, do których zaliczył m.in. przynoszenie pomocy innym, która powinna mieć charakter materialny i duchowy. Podkreślono również wielką rolę, jaką odgrywają cnoty w procesie wychowania, polegającym na przekazywaniu prawdziwych wartości, gdzie postawa nauczającego pobudza do życia w cnotliwości, a to z kolei inicjuje i umacnia zarazem zaufanie i więzi międzyludzkie. Realizując nadrzędny ideał życia, człowiek powołany przez Boga, zmienia świat, okazując się w ten sposób jeszcze bardziej przydatnym, a jednocześnie cnoty umacniają go w zachowaniu wewnętrznej wolności. Sprawności moralne pomagają w odbudowaniu relacji międzyludzkich w rodzinie, Kościele i państwie poprzez zyskanie szacunku, zaufania, sympatii, autorytetu oraz doświadczenia w rządzeniu. Człowiek uformowany dzięki tym cnotom, zachowuje przejrzystość w sferze gospodarczej, łatwiej nawiązuje kontakty w relacjach międzypokoleniowych, staje się bardziej otwartym na potrzeby innych, co pozwala w sposób właściwy regulować życie społeczne.

W rozdziale czwartym, poświęconym cnotom teologalnym, wskazano, że mają one charakter wertykalny, ponieważ odnoszą się bezpośrednio do Boga, będącego ich źródłem, motywem i przedmiotem. Zalety moralne są fundamentem, na którym budowane jest życie chrześcijanina i jego proces doskonalenia się, w którym uczeń

Jezusa otrzymuje niezbędną pomoc w celu czynienia dobra, które prowadzi do życia wiecznego, będącego dla niego największą nagrodą.

W ostatnim rozdziale dysertacji dokonano analizy nauczania św. Ambrożego, dotyczącego cnót kardynalnych, stanowiące bardzo ważny element w formacji ucznia Chrystusa, umożliwiając mu zachowanie właściwego porządku etyczno-moralnego.

Warto zauważyć, że przedstawiona propozycja aretologiczna biskupa Mediolanu, wypływająca z wyzwań duszpasterskich i potrzeb społecznych, jest jednym z elementów uformowania człowieka, który w przyszłości ma podjąć zadania chrześcijanina i obywatela, aby tym samym wywierał pozytywny wpływ na otoczenie. Dlatego można powiedzieć, że nauczanie św. Ambrożego o roli cnót w życiu duchowym i wspólnotowym wydaje się zawsze aktualne i ponadczasowe.

Słowa kluczowe: św. Ambroży, cnota, dzieła moralno-ascetyczne, formacja, aretologia.

The abstract of the doctoral dissertation of the priest Piotr Dykowski MA entitled - *The role of virtues in spiritual life and public activity in the light of the moral and ascetic writings of Saint Ambrose of Milan* written at WT UMK in Toruń under the supervision of the priest prof. dr. hab. Jerzy Pałucki.

The task of formation in Christianity is to shape a man who in his life choices will be able to distinguish good from evil, will have the ability of mature and responsible action, will possess the ability for dialogue and cooperation and will care for the common good and basic values. In achieving moral maturity, the formation for life in virtue plays a fundamental role. All moral skills properly shaped in man, thus contribute to his moral perfection. The Fathers of the Church spoke many times about the subject, among them especially St. Ambrose of Milan.

The aim of the scientific reflection was an attempt to answer the question of how St. Ambrose in moral and ascetic writings presented the program of moral improvement of man, so that, guided by virtues in his personal life, he could prepare himself also for public activity. As a result of the analysis of his works, it was stated that the statements provided give a holistic view of his thoughts in relation to the issue raised in the title. The analytical and synthetic method used in the dissertation comes from the nature of the texts and the issues raised in them.

The dissertation consists of five chapters. In the first of them, which has an introductory character, the shaping of the notion of virtue (*arete, virtus*) in ancient (Greek-Roman) culture, its influence on the formation of rules of conduct and its importance in striving for truth and achieving happiness was shown. The focus was also on the biblical approach to virtue, written in Greek but influenced by the Hebrew thought and the broadly understood Hellenic culture. It was also emphasized that the aretological concept of Saint Ambrose has its roots in both traditions. The dual significance of virtue in the teaching of the Milanese Shepherd was also indicated, having on the one hand a static character, treating it as a capability and ethical good, thanks to which man achieves happiness, on the other hand its dynamic aspect was noticed which makes it possible to change its concept depending on the conditions and times and the place where it appeared.

In the second chapter, the issue of virtues perfecting man in his individual dimension, to which the virtues perfecting the intellect were first included was discussed. They have an impact on the thinking process, facilitate honest reflection and

make it easier for people to get to know the truth, because the intellectual formation - according to Saint Ambrose - is about combining objective knowledge with moral preparation. Also the virtues perfecting the spirit, resulting from the cooperation of natural predispositions and God's grace, which allows the Christian to maintain a hierarchy appropriate to him in relation to God and other people were emphasized. Furthermore the virtues of corporality were presented, which teach people an assertive attitude towards temptation, as giving up the worldly lifestyle for spiritual reasons, he does not - according to the hierarch - give in to the two greatest spiritual threats: eroticism and consumerism.

The third chapter focuses on the display of virtues affecting the life of the community, both church and state. The teaching of Saint Ambrose was not limited only to theoretical considerations, but above all to the exhortations of a practical nature, to which he included, among others, help to other people, which should have a material and spiritual character. The great role that virtues play in the process of upbringing, consisting in the transmission of true values, where the attitude of the preacher stimulates life in virtue, and this in turn initiates and strengthens both trust and interpersonal relationships was emphasized. Realizing the supreme ideal of life, a man called by God changes the world, thus proving to be even more useful, and at the same time virtues strengthen him in his inner freedom. Moral skills help in rebuilding interpersonal relations in the family, church and state by gaining respect, trust, sympathy, authority and experience in ruling. A man formed thanks to these virtues, maintains transparency in the economic sphere, makes it easier to establish contacts in intergenerational relations, becomes more open to the needs of others, which makes it possible to properly regulate social life.

In the fourth chapter, devoted to theological virtues, it is indicated that they are vertical in nature, because they refer directly to God, who is their source, motive and object. Moral benefits are the foundation on which the life of the Christian is built and his process of improvement in which the disciple of Jesus receives the necessary help in order to do good that leads to eternal life, which is the greatest reward for him.

In the last chapter of the dissertation an analysis of the teaching of Saint Ambrose was made, regarding the cardinal virtues, constituting a very important element in the formation of the disciple of Christ, enabling him to maintain the correct ethical and moral order.

It is worth noting that the aforementioned anthropological proposal of the Bishop of Milan, arising from pastoral challenges and social needs, is one of the elements of the formation of a man who in the future is to take on the tasks of a Christian and citizen so that he would have a positive impact on the environment. Therefore, it can be said that the teaching of Saint Ambrose about the role of virtues in spiritual and community life seems always topical and timeless.

Keywords: Saint Ambrose, virtue, moral-ascetic works, formation, aretology.